

О. М. Козаченко

**ОДЕСЬКА КРАЙОВА ОРГАНІЗАЦІЯ НРУ НА СТОРІНКАХ
ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ КІН. 1980-Х —
ПОЧ. 1990-Х РОКІВ**

Ключові слова: *Одеська крайова організація НРУ, періодичні видання, «Вечерняя Одесса», «Чорноморська комуна», «Знамя коммунизма», «Рух».*

Ключевые слова: *Одесская краевая организация НРУ, периодические издания, «Вечерняя Одесса», «Черноморская коммуна», «Знамя коммунизма», «Рух».*

Key words: *Odessa regional organization NRU, magazines, «Vechernyaya Odessa», «Chernomorska commune», «Znamya kommunizma», «Rukh».*

Будь-яке комплексне історіографічне дослідження не може обійтися без огляду публікацій в засобах масової інформації (ЗМІ), які являють собою перші джерела. У них представлено різноманітні форми інформації: документальну, поточно-хронікальну, особового характеру тощо. Преса характеризується також оперативністю подання інформації про події, безпосередністю відображення останніх, що підвищує її джерельну цінність. Практика публікації на сторінках газет матеріалів — постанов органів державної влади, документів політичних партій та громадських організацій — перетворює пресу на своерідну скарбницю джерел епохи, які різнопланово висвітлюють події.

Якщо просліджувати історію Народного Руху України до і після здобуття українським народом своєї незалежності по матеріалам преси, то вони значно доповнять джерельну базу дослідження. На сторінках періодичних видань публікувалися матеріали, які висвітлювали різні аспекти громадсько-політичного життя в республіці. Окрім матеріалів загального українського контексту в ній друкувалися програмні документи, заяви, звернення, резолюції, ухвали, які виходили від імені крайових та окремих районних організацій НРУ, союзних йому громадських об'єднань.

В 1989-му — на поч. 1990-х рр. питання створення та діяльності НРУ стало об'єктом вивчення і дослідження ряду науковців. Серед перших праць, в яких досліджувалася історія виникнення та діяльності НРУ, слід відзначити роботи О. Гараня,

Г. Гончарука, В. Ковтуна [1]. Поряд з науковими дослідженнями інформацію про діяльність НРУ можна було отримати і з всесоюзних та республіканських газет «Правда», «Известия», «Радянська Україна», «Правда Украины», «Голос України», «Комсомольская правда», «Молодь України», «Літературна Україна» та ін.

Таким чином, зі збільшенням інтересу до вивчення діяльності Руху у рухівській історіографії одним із найактуальніших питань залишається вивчення роботи крайових організацій, показ їхнього місця в суспільно-політичних процесах країни. Виникнення та діяльність ОКО НРУ на сьогодні недостатньо вивчені. Фактично діяльність організації лишилася поза увагою дослідників. Саме тому зазначена тематика є актуальною.

Авторка поставила за мету проаналізувати періодичні видання 1989-го — поч. 1990-х рр., які на своїх сторінках висвітлювали діяльність ОКО НРУ.

Серед республіканських газет особливо необхідно виділити орган Спілки письменників України «Літературна Україна». Зокрема, 16 лютого 1989 р. в газеті було оприлюднено проєкт Програми НРУ за перебудову [2]. Надалі газета надавала широку інформацію про НРУ, політичні події та національно-визвольні змагання, що відбувалися на той час в країні. Серед них є матеріали, які стосуються і Одеського регіону.

У газеті «Радянська Україна» за 6 вересня 1989 р. було опубліковано інтерв'ю з І. Драчом. В інтерв'ю І. Драч зазначав і про події, що сталися в Одесі напередодні установчого з'їзду крайової організації: «Ось яка історія трапилася в Одесі. Коли там мала зібратися установча конференція НРУ, раптом почали виникати труднощі... кінець кінцем конференцію просто не дозволили проводити» [3].

Чимало матеріалів, присвячених НРУ, у тому числі про Рух на Одещині, суспільно-політичну ситуацію в Україні та південному краї, публікувала, починаючи з 1990 р., заснована НРУ «Народна газета», з 1994 р. — газета «Рада». З 1995 р. прорухівським органом стала незалежна громадсько-політична газета «Час-Тіме». У ній є дані про хід конституційного процесу в Україні та дії Руху в ході конституційних змагань. Про пропозицію НРУ у політичній дискусії навколо змісту нової Конституції та процедури її прийняття.

Матеріали про виникнення та діяльність НРУ в краї, зокрема, про мітинги, демонстрації, пікети, конференції, що організовувалися ним, дати та місця їх проведення, категорії учасників і промовців, зміст виступів, а також інформацію про діяльність опонентів НРУ, органів влади тощо можна було отримати із обласних газет (регіональні видання): «Вечерняя Одесса», «Чорноморська комуна» (з 1992 р. «Чорноморські новини»), «Одесский вестник», «Юг», «Одесские известия», «Знамя коммунизма», «Вестник региона».

Багато уваги на сторінках місцевої преси приділено саме створенню Одеської крайової організації НРУ. Пригадаймо, що формування крайової організації на Одещині проходило у складних умовах. Місцева влада перешкоджала його становленню. Утворилося два оргкомітети, які відповідно провели дві установчі конференції — в Одесі (25 серпня 1989 р.) та Кишиневі (26 серпня 1989 р.). Ці події яскраво висвітлені у репортажі кореспондента «Вечерней Одессы» Лариси Бурчо, яка умудрилася протягом двох днів побувати на двох конференціях як в Одесі, так і у Кишиневі [4]. Це дало змогу їй дати порівняльну оцінку обом форумам. «Кишинівці», за її твердженням, були демократичними, діловими та вигідно відрізнялися своєю етичністю та повагою до опонентів. У газеті «Вечерняя Одесса» публікувалися також документи і центральних органів Руху та його крайових організацій, які розкривали діяльність Руху та внутрішньопартійні процеси.

Події того часу яскраво описані в газеті «Чорноморська комуна». 23 серпня 1989 р. в ній було опубліковано проект основних напрямків діяльності ОКО НРУ за перебудову [5]. Кореспонденти цієї газети О. Білоус та В. Радченко-Субич у своїх статтях «Поспіх на шкоду справі [6]», «А що ж далі?» [7] критикували антирухівську конференцію, проведену в Одесі. В. Радченко-Субич наголошувала на тому, що не всі бажаючи могли потрапити на конференцію (опубліковані раніше повідомлення запрошували усіх бажаючих). До того ж вона вказує на те, що чіткого і детального аналізу причин «розколу» зроблено не було. Щодо одеської конференції, як і передбачала кореспондент, вона дала Одесі мертвонароджене дитя [8].

Газета «Знамя коммунизма» також не стояла осторонь у висвітленні подій, які на той час відбувалися в області. 29 серпня

1989 р. в ній було детально описано події, які передували двом одеським установчим з'їздам ОКО НРУ. Автор статті Г. Садовченко вказує на те, що будь-які спроби знайти спільну мову та домовитися про єдину платформу подальших дій не привели до бажаного результату [9].

Варто зазначити, що «Знамя комунізму» була єдиною газетою серед періодичних видань, котра першого ж дня засудила дії Державного комітету з надзвичайного стану у серпні 1991 р.

Наявність своєї газети є показником життєздатності та перспективності кожної політичної організації. Без неї відсутні зв'язки з громадянами, немає діалогу з своїми колегами та прихильниками, не може бути мови про зростання авторитету організації, кількості, поліпшення якості складу її лав. Не знайдеться жодного політика, який би заперечував значення газети для існування політичної структури. Наявність газети — це новий етап у діяльності організації. Після п'ятого рухівського з'їзду газетна справа в краї та по країні в цілому значно поліпшилася.

Так 1 листопада 1994 р. в місті Ізмаїлі на Одещині вийшов з друку перший номер незалежної суспільно-політичної газети «Демократична трибуна». Одним із її фундаторів була Ізмаїльська організація НРУ. Редактором газети став голова місцевої рухівської організації Володимир Вакуленко.

Меншим за обсягом, але не менш цікавим за змістом був перший номер часопису Великомихайлівської районної Ради НРУ на Одещині «Наш голос», що побачив світ наприкінці листопада 1994 р. Редактором часопису було призначено голову місцевого Руху, завідувача райвідділу культури Геннадія Щепковського (нині голова ОКО НРУ). На чільному місці часопис розташував ухвалу районної Ради НРУ «Про будівництво пам'ятника Т. Г. Шевченку в селі Великомихайлівка». Кошти на цю споруду були зібрані серед населення самими рухівцями. А вже в травні-червні не тільки газета «Наш голос», але й прокомуністична газета «Єдність», інші газети більшого масштабу, радіо, навіть Українське телебачення повідомили про відкриття 28 травня 1995 р. в селищі Велика Михайлівка пам'ятника Тарасові Шевченку. Це була у невеличкому містечку велика перемога ідей Т. Г. Шевченка, а з ними і місцевих рухівців [10].

У квітні 1995 р. вийшов перший номер газети ОКО НРУ, яка так і називалася «Рух». Її редактором став голова місцевих

рухівців доктор наук, професор Віталій Швець. Газета містила інформацію про різні заходи, які здійснювала крайова рухівська організація, про участь її у всеукраїнських акціях Руху, у мітингах, про рівень політичної свідомості місцевого населення. На жаль, на сьогодні газета ОКО НРУ не виходить.

Цікавість викликає і інформації, яка публікувалася на сторінках інших газет крайових організацій НРУ: «За вільну Україну» (Закарпатська КО НРУ), «Голос Карпат» (Львівська КО НРУ), «Волинь» (Рівненська КО НРУ), «Український Південь» (Миколаївська КО НРУ), «Віче» (Житомирська КО НРУ), «Луганські вісті» (Луганська КО НРУ), «За вільне Поділля» (Вінницька КО НРУ). Публікації цих газет важливі для оцінки еволюції тактики руху, його цілей за декілька років — від підтримки перебудови до підтримки курсу на незалежність. Статті цих газет відображають і прискорену еволюцію суспільних настроїв і прагнень, інші вимоги широких кіл Руху.

Збільшення чисельності рухівських газет було значущим чинником. Це доказ зростання кадрових можливостей (газетно-інтелектуального потенціалу), наявність читацького попиту на рухівську продукцію, вміння і досвіду рухівців переборювати опір, протидію своїх відвертих противників.

ОКО НРУ публікувала свої заяви, звернення і на сторінках преси інших регіонів України. Так, наприклад, у січні 1991 р. у львівській газеті «За вільну Україну» було опубліковано заяву ОКО НРУ: «Пам'ятнику Степанові Бандері — бути!» [11]. У цій заяві одеська організація НРУ рішуче виступила проти насильства комуністичної імперії.

Таким чином, періодичні видання містять значний обсяг інформації, який є цікавим при вивченні теми, та можуть слугувати важливим джерелом. Матеріали преси дають можливість нам проаналізувати тенденції суспільно-політичного розвитку на Одещині та з'ясувати передумови і причини утворення тут крайової організації НРУ, відтворити яскраву картину її діяльності та вивчити вплив на поступові зміни ситуації в області.

Важливим є те, що великий фактичний матеріал про функціонування ОКО НРУ, який міститься у періодичних виданнях, суттєво посприяв визначенню внеску Одеського крайового Руху як у розвиток демократичних процесів у краї, так і в українське державотворення.

Література

1. Гарань О. В. Убити дракона. — 1993; Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія. — 1997; Ковтун В. Історія Народного Руху України. — 1999.
2. Програма Народного Руху України за перебудову. Проект // Літературна Україна. — 1989. — 16 лютого.
3. Радянська Україна. — 1989. — 6 верес.
4. Вечерня Одесса. — 1989. — 31 авг.
5. Чорноморська комуна. — 1989. — 23 серп.
6. Там само. — 29 серп.
7. Там само. — 2 верес.
8. Там само.
9. Знамя коммунизма. — 1989. — 29 серп.
10. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія. — 1997. — С. 262–263.
11. Серов І. Наша влада має бути страшною // Чорноморська комуна. — 1991. — 17 січ.

Анотації

***Козаченко О. Н.* Одесская краевая организация НРУ на страницах периодических изданий кон. 1980-х — в нач. 1990-х годов.**

В данной статье автор анализирует периодические издания 1989 — нач. 1990-х годов, которые освещали деятельность ОКО НРУ. Материалы периодической прессы характеризуются оперативностью подачи информации и считаются одним из источников изучения возникновения и деятельности НРУ.

***Kozachenko O. N.* Odesa regional organization NRU on the pages of magazines at the end of 1980 — beginning of 1990s.**

In this article the author analyses magazines of 1989 — beginning of 1990s, which covered the activity of NRU. Materials of the periodic press are characterized by the efficiency of information feed and are considered to be one of the sources of study of the origin and activity of NRU.